

Наставно-научном већу
Филозофског факултета
Универзитета у Београду

На предлог Одељења за историју, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој XV редовној електронској седници, одржаној 24. и 25. септембра 2020, изабрало чланове комисије за оцену и одбрану докторске дисертације докторанда МА Данијела Радовића, под насловом *Јован Ристић: биографија државника*. За чланове Комисије изабрани су: др Сузана Рајић, редовни професор Филозофског факултета, Универзитета у Београду, ментор кандидата; др Радош Љушић, редовни професор Филозофског факултета, Универзитета у Београду; и др Јасмина Милановић, виши научни сарадник, Институт за савремену историју. Комисија је прегледала предату дисертацију и има част да Већу поднесе следећи:

Извештај о завршеној докторској дисертацији

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Данијел (Бобан) Радовић рођен је 10. септембра 1989. године у Трстенику. Основну школу завршио је у Почевини. Средњу школу, смер туристички техничар, завршио је у Угоститељско-туристичкој школи у Врњачкој бањи. Године 2008. уписао је историју на Филозофском факултету у Београду. Основне студије завршио је 2012. са просеком 9,33. Тема дипломског рада носила је назив *Пера Тодоровић – судбина једног политичког изгнанника (1887–1907)*. Мастер студије историје завршио је 2013. године на истом факултету са просеком 10,00. Мастер рад носио је назив *Јован Ристић и либерали пре оснивања Народне либералне странке (1858–1881)*. Докторске студије историје уписао је 2013. године. Годину дана касније постао је стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја у оквиру пројекта *Српска нација – интегративни и дезинтегративни процеси*. Године 2018. ангажован је као истраживач-сарадник на истом пројекту при Филозофском факултету у Београду.

У фебруару и марту 2015. године, као стипендиста Аустријске службе за академску размену (Österreichischer Austauschdienst- OeAD), био је на истраживачком бораваку у Бечу. Исте године у периоду од септембра до децембра, као стипендиста Немачке службе за академску размену у Београду (Deutscher Akademischer Austauschdienst – DAAD), обавио је истраживачки боравак је у Берлину. Сарадник је Матице српске на изради *Српског биографског речника* од 2014. године. Аутор је више радова у домаћим и

међународним научним часописима и зборницима. Активно влада немачким и енглеским језиком.

Предлог теме докторске дисертације под насловом *Јован Ристић: биографија државника* одбранио је 18. фебруара 2016. године пред Комисијом коју су чинили: др Милош Јагодић, редовни професор на Филозофском факултету Универзитета у Београду; др Радомир Ј. Поповић, виши научни сарадник Историјског института у Београду; др Данко Леовац, доцент на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Наставно-научно веће је на својој седници, одржаној 30. јуна 2016. године, након добијања сагласности Већа научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду, одобрило докторанду израду докторске дисертације.

Завршена теза написана је на српском језику, ћириличним писмом и обликована у складу с *Упутством за обликовање докторске дисертације*. Рад је пагиниран од Предговора до Биографије аутора, на страници 355, након које су приложене потписане изјаве: О ауторству, О истовестности штампане и електронске верзије докторског рада и О коришћењу. Теза је писана са научним апаратом.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет дисертације представља политичка биографија Јована Ристића. Основни циљ истраживања био је да се на основу историјске грађе и релевантне научне литературе изврши реконструкција живота и државничке делатности Јована Ристића. Такво истраживање подразумевало је коришћење необјављене архивске грађе, попут политичке и дипломатске кореспонденције, бележака различитих личности који су са Ристићем ступали било у личне било у политичке контакте, те објављене изворе, попут мемоара, дневника или објављене преписке, што је омогућавало чињеничну и хронолошку прецизност у сагледавању значаја и улоге Јована Ристића као државника. И поред Ристићевог значаја, српска историографија му није дала једну комплетну и свеобухватну биографију. Многи су се бавили Јованом Ристићем више посредно него непосредно. Од других треба издвојити два имена – Бранка Петровића и Живана Живановића. Први је, као Ристићев секретар, писао апологетски обрађујући поједине епизоде из Ристићевог живота у делу које носи назив *Јован Ристић: биографске и мемоарске забелешке*, Београд, 1912. Књига највећим делом обрађује период Трећег намесништва. У погледу објективности даље није отишао ни Живановић, Ристићев близак пријатељ и страначки саборац, који је о Ристићу посветио две биографије, једну краћу *Јован Ристић, кнежевски и краљевски намесник и многогодишњи министар иностраних дела*, Београд, 1929, и нешто дужу која је штампана у делу које носи назив *Србија у ратовима*, Београд, 1958. Значајнији извор информација о Ристићу дају његова четири тома *Политичке историје*, које су објављене у периоду између 1923. и 1924. године. Што се домаће историографије тиче, важан допринос изучавању Јована Ристића дат је у зборнику радова који је изашао поводом 150 година од Ристићевог рођења и који носи назив *Живот и рад Јована Ристића*, Београд, 1985. Једина

комплетна биографија Јована Ристића написана је од стране америчког историчара Дејвида Мекензија и носи назив *Jovan Ristic - evropski državnik*, Београд, 2005. Иако је ова биографија дала значајан допринос, посебно за период Велике источне кризе (1875–1878), она се највећим делом ослањала на оно што су о Ристићу писали Петровић, Живановић или Слободан Јовановић. Пошто су ова дела старија и више деценија, а ради преиспитивања и употпуњавања научних резултата, било је неопходно спровести нова истраживања.

У дисертацији, коју је предао кандидат Данијел Радовић, детаљно је анализирана политичка каријера Јована Ристића у контексту унутрашњих и спољнополитичких околности. Пажња је усмерена на то да се његове државичке одлуке сагледају у оквиру унутрашње перспективе државотворног развоја Србије, као и са становишта шире, међународне перспективе. Истраживање се у основи базира на архивским материјалима, необјављеној грађи, чији велики део није искоришћен у досадашњим историјским истраживањима. У изради дисертације кандидат је пошао од темељних одлика класичног историографског приступа, утврђеног на свеобухватној и критичкој анализи историјских извора. Теза је написана на основу необјављене и објављене грађе аустријске, немачке, руске и домаће провенијенције, те релевантне литературе. Главни извори налазе се у фондовима архива – Архива Српске академије наука и уметности (АСАНУ), Архива Србије (АС), Историјског архива Београда (ИАБ), Народне библиотеке Србије, Рукописно одељење (РОНБС). Истраживање фондова архива аустријске и немачке провенијенције подразумевало је рад у следећим установама: Haus-, Hof- und Staatsarchiv у Бечу (HHStA), Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes у Берлину (PA AA), Geheimes Staats archiv Preussischer Kulturbesitz у Берлину (GStA), Universitäts archiv Berlin (UB), Universitäts archiv Heidelberg (UH).

Главни циљеви били су усмерени на то да објасне и пруже одговори на питања која су у домаћој историографији нерасветљена или мало позната: утицај школовања у иностранству на обликовање Ристићеве личности и уверења; објашњавање феномена Ристићеве вишедценијске успешне каријере; колико је за напредак на политичкој и друштвеној лествици утицала женидба Јована Ристића са Софијом Хацитомић, и уопште које предности или недостатке је она носила; зашто је дошло до разлаза Јована Ристића и либерала на Светоандрејској скупштини 1858. године, и какве је последице то имало по ту политичку генерацију; како се у идејном смислу разликовала политичка сцена у Србији првих година након Светоандрејске скупштине; шта је све утицало да Јован Ристић буде изабран за намесника 1868. године; у којој мери је Јован Ристић био настављач националне политике кнеза Михаила Обреновића; на који начин се Јован Ристић у периоду Другог намесништва (1868–1872) наметнуо као водећа личност у Србији, и тај положај неформално уживао до 1880. године, и који су све фактори утицали на његов пад са власти те године; каква је била политика Либералне странке и Јована Ристића на њеном челу осамдесетих година 19. века; каква је била природа подршке коју је аустроугарска дипломатија дала избору Ристића за намесника Александру Обреновићу 1889. године.

Коначан циљ је целовита и свестрана анализа животног пута те државничких акција и политичких идеја коју је Јован Ристић као државник спроводио кроз сложеност

политичког, друштвеног, временског и просторног миљеа у коме је дејствовао. Иако је за реализацију овог истраживања био потребан висок ниво општег и научно-методолошког образовања и искуства, слободни смо да приметимо, да је кандидат у потпуности испунио постављене циљеве.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

На Ристићево политичко и идеолошко формирање важан утицај су извршиле студије у иностранству, те постепени улазак у државну администрацију након повратка у Србију 1854. године. Тада се жени Софијом ћерком једног од најмоћнијих београдских трговца, Хаџи Томе. Због своје умешности био је убрзо примећен од стране искусног Илије Гарашанина, потом и кнеза Михаила, што му је омогућило напредак у државној администрацији. Именован је на место српског дипломатског представника у Цариграду, где је своју мисију успешно окончао, добијањем шест царских градова за Србију 1867. године. Јован Ристић је својим државничким деловањем постао једна од најзначајних личности на политичкој сцени Србије друге половине 19. века. Врхунац Ристићеве политичке моћи представља раздобље од 1868. до 1880. године. Својим деловањем дао је огроман допринос развоју модерне српске државе. Имао је велики удео у доношењу Устава из 1869. године, као и огромне заслуге за међународно признање државне независности и територијалног проширења Кнежевине Србије на Берлинском конгресу 1878. године. Као вођа србијанских либерала постепено се наметао од 1868. године, што је резултирало његовим избором за шефа партије, приликом оснивања Народно-либералне странке 1883. године.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Докторска дисертација *Јован Ристић: биографија државника* састоји се од Предговора (стр. 1–9); основног текста који је подељен у једанаест поглавља: *Младост и школовање у Србији* (стр. 10–24), *Благодејанац* (стр. 25–41), *Између две политичке генерације* (стр. 42–57), *Цариградске године и политички успон* (стр. 58–89), *Намесник* (стр. 90–145), *Пад и консолидација* (стр. 146–164), *Велика источна криза* (стр. 165–211), *Врхунац политичког утицаја* (212–241), „*Елементи реда*“ (стр. 242–283), *Намесник поново* (стр. 284–309), *У политичкој пензији* (стр. 310–327); Закључка (стр. 328–330); Списка коришћених извора и литературе (стр. 331–354) и биографије аутора (стр. 355).

Прво тематско поглавље носи назив *Младост и школовање у Србији* (стр. 10–24). Хронолошки овај део обухвата период од Ристићевог рођења до 1849. године. Детињство и младост су у науци најмање познати делови биографије Јована Ристића. Настојало се да се одговори на питање ко су били његови родитељи, како се сналазио у сиромаштву, те како

је изгледао тадашњи Крагујевац, као родно место. Поглавље се подробно бави Ристићевим школовањем у Србији – гимназији у Београду и Лицеју. Као лицејац је имао важну улогу ђачком удружењу Дружина младежи српске. Револуција која је 1848. године захватила читаву Европу имала је посебан утицај на саму лицејску омладину и Јована Ристића.

Благодејанац (стр. 25–41) је друго поглавље дисертације. Ристићеве студије у иностранству су важан део његове биографије. Ради се о периоду живота који су они који су се Ристићем бавили готово у потпуности запоставили, те значај и утицај студија на Ристићево идеолошко и политичко формирање никада није у потпуности разјашњен. Ради се о универзитетским центрима који су у том периоду важили за најпрестижније у Европи. Сагледан је утицај нове средине и временског тренутка на младог Јована Ристића, те како је изгледао његов студентски живот. Посебна пажња је посвећена утицају Едуарда Максимилијана Рета, професора на универзитету у Хајделбергу, на младог Ристића и његове ставове. Његове две најраније књиге *Кратка карактеристика моралног и духовног стања Србије* и *Новија књижевност у Срба* посебно су анализиране.

Треће поглавље је *Између две политичке генерације* (стр. 42–57). Хронолошки поглавље обухвата период од Ристићевог повратка са студија у иностранству 1854. године, до његовог наименовања за српског капућехају у Цариграду 1861. године. У овом поглављу је анализирано напредовање у државној администрацији. Томе је у великој мери кумовала његова женидба са Софијом, ћерком једног од најбогатијег београдског трговца Хаци Томе. Уопштено, подвучена је улога поменуте породице у Ристићевом успону у државној административној хијерархији. Посебну важност у Ристићевој политичкој каријери заузела је Светоандрејска скупштина 1858. године. За њега је то био тренутак када је морао да донесе одлуку на којој ће се страни наћи – уз „младе“, тачније либерале који су били његова генерација, или „старе“, које је предводио његов шеф у Министарству унутрашњих дела Илија Гарашанин. Избор је пао на Гарашанина. То га је довело у конфронтацију са вршњацима. У овом поглављу су анализиране идеолошке и практичне диференцијације са либералима, пре свих са Јевремом Грујићем и Милованом Јанковићем. Посебна пажња је посвећена списима *Законитост* и *Реформе у Србији*. Такође, представљено је његово место на политичкој сцени у том тренутку, блискост људима који су се налазили уз престолонаследника (од 1860. и кнеза) Михаила Обреновића, те његов покушај да оформи посебну групу „умереног правца“ која би на себе преузела државно кормило.

Цариградске године и политички успон (стр. 58–89) је четврто поглавље. Године проведене у Цариграду (1861–1867) представљале су битан сегмент Ристићеве политичке каријере. Поред важне улоге коју је као капућехаја имао у једном турбулентном периоду у односима између Кнежевине Србије и Порте, године проведене у Цариграду представљале су огромно искуство у Ристићевом развоју као дипломате. Посебна пажња је повећена тачном разјашњавању његове улоге 1866–1867. године приликом добијања шест утврђених градова, и исељавања турских гарнизона из Кнежевине Србије. Ти догађаји су га избацили у први план на политичкој сцени у Србији. За Ристићев животопис су важни и догађаји који су уследили након његовог повратка у Београд новембра 1867. године. Подробно је анализиран сукоб са кнезом Михаилом крајем 1867. године и њихово постепено измирење.

Пето поглавље које носи назив *Намесник* (стр. 90–145). Хронолошки поглавље обухвата период од 1868. до 1872. године када је Ристић заједно са Миливојем Петровићем Блазнавцем и Јованом Гавриловићем обављао функцију намесника малолетном кнезу Милану Обреновићу. У овом поглављу је анализирана унутрашња и спољашња политика који је Јован Ристић спроводио као регент. Важан аспект је посвећен његовој практичној политици - како и на који начин је са различитим факторима на унутрашњем политичком нивоу ступао у одређене врсте политичког савеза, било да се ради о либералима, конзервативцима, те трговачким капиталом. У том смислу је представљена нова група властодржаца, која је након убиства кнеза Михаила 1868. приграбила власт, те је осликана Ристићева улога и место у новом односу снага. Пажња је посвећена Ристићевој улози око доношења новог устава 1869. године. Његов однос са колегом у Намесништву, Миливојем Петровићем Блазнавцем, је важна тема, јер се кроз њихов „тихи рат“ може увидети када, у којој мери и у којим аспектима политичког живота је Ристић почео да води главну реч у државним пословима. Спољна политика представља други део поглавља. Презентовано је у којој мери је Јован Ристић био настављач спољне и националне политике кнеза Михаила Обреновића, те у којој мери је национално питање диктирало спољну политику Намесништва.

Наредно поглавље је *Пад и консолидација* (стр. 146–164). Односи се на период од 1873. до 1875. године. Јован Ристић је након смрти Миливоја Петровића Блазнавца 1873. године, био од стране кнеза Милана Обреновића именован да формира нову владу, која је потрајала свега неколико месеци. Представљени су главни узроци његовог пада са власти октобра 1873. године, те колико је на то утицала спољна и унутрашња политика. Други део посвећен је опозиционом периоду, те је анализирано шта је све утицало на његов повратак на власт. Посебно је анализирано састављање такозваног Првог акционог министарства, након избијања устанка у Босни и Херцеговини 1875. године.

Велика источна криза (стр. 165–211) је седмо поглавље. Период Велике источне кризе, због њеног значаја за развој модерне српске државе, у великој мери је био предмет истраживања домаће науке. У првом делу поглавља обрађена је Ристићева политика и планови током Другог акционог министарства, те дипломатска средства која је настојао да искористи пре уласка у рат са Турском 1876. године. Други део је посвећен његовој политици у периоду два српско-турска рата. Крај поглавља посвећен је догађајима који су следили након потписивања мира у Сан Стефану – преговорима са аустроугарским министром спољних послова Ђулом Андрашијем, те Берлинским конгресом, као круном Ристићеве политичке каријере, којим је Србија добила државну независност и проширење државне границе на четири округа.

Поглавље *Врхунац политичког утицаја* (стр. 212–241) је осмо хронолошко-тематско поглавље. Хронолошки поглавље обухвата период од 1878. до краја 1880. године. Јован Ристић је био један од најзаслужнијих за извојевану државну независност и територијално проширење на Берлинском конгресу. Године 1878–1880 представљале су врхунац његовог политичког утицаја на државне послове. Посебна пажња је посвећена односима са Двојном монархијом. Обавезе које је Јован Ристић у име Србије преузео у преговорима са Ђулом Андрашијем у Пешти и Берлину, подразумевале су склапање

Железничке конвенције и Трговинског уговора. Анализирани су преговори око склапања тих уговора, те које су биле главне тачке спотицања у њиховом потписивању. Ристићев пад са места председника владе означио је крај једне епохе на политичкој сцени у Србији, те су сагледани узроци који су довели до његовог пада – од политике према Аустро–Угарској, преко односа са осталим представницима либерала, до појаве нових личности на политичкој сцени, нових захтева и другачије политичке праксе коју је та сцена поставила.

Поглавље „*Елементи реда*“ (стр. 242–283) бави се осамдесетим година 19. века, када је Ристић доспео у други план. Законом о зборовима и удружењима омогућено је оснивање политичких партија у Кнежевини Србији. Ристић је успео да се наметне као вођа либерала, те је изабран за председника Народно-либералне странке. У поглављу је анализирана Ристићева политика као шефа опозиционе странке. Споразум са радикалима, и коалициона влада са Ристићем на челу, посебан је сегмент који је представљен у овом делу дисертације. Акценат је стављен на однос Јована Ристића и краља Милана Обреновића. Колико год да су њихови односи у одређеним раздобљима били лоши, краљ Милан Обреновић се у временима кризе увек враћао Јовану Ристићу као једном од прихватљивих решења за државне проблеме.

Поглавље *Намесник поново* (стр. 284–309) обухвата период Трећег намесништва у модерној српској историји (1889–1893). Приказано је у чему се конкретно састојала Ристићева улога као „првог“ намесника. Посебна пажња је посвећена односима са радикалским владама Саве Грујића и Николе Пашића, те односима са Либералном странком. Ристићева политика у питању краљевских родитеља је такође анализирана. Поглавље се завршава државним ударом од 13. априла 1893. године и његовим тумачењем.

Последње хронолошко-тематско поглавље носи назив *У политичкој пензији* (стр. 310–327). Након државног удара из априла 1893. године којим се краљ Александар Обреновић прогласио пунолетним, Јован Ристић је на извесно време напустио активно политичко деловање. Међутим, 1895. године поново је изабран на место председника Либералне странке, те је тако покушао да се врати у политички живот Краљевине Србије. Јован Ристић је умро 4. септембра 1899. године. Последњи део поглавља посвећен је опису Ристићевих карактерних особина и његовој породици.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Као што се види из претходног текста, дисертацијом се употпуњавају, коригују и значајно допуњују досадашња сазнања о животу Јована Ристића, његовој државничкој, дипломатској и политичкој каријери. Стога дисертација представља велики допринос историјској науци. Уважавајући досадашња научна достигнућа из ове области, кандидат Данијел Радовић дао је један сасвим нови поглед и ново тумачење у готово свим аспектима обрађене теме. Истраживањем на необјављеној и објављеној изворној грађи, мемоарима, дневницима и штампима, те коришћењем релевантне литературе, аутор је

написао изворно засновану и целовиту студију о Јовану Ристићу. Дисертација пружа један квалитативно сасвим нов поглед на политичку делатност Јована Ристића, као и на политичку и дипломатску историју Србије, што ће имати великог значаја и утицаја на даљи правац проучавања ове проблематике у историјској науци.

5. Закључак

На основу свега изложеног, а с обзиром на то да је дисертација у свему урађена према одобреној пријави, да је оригинално и самостално научно дело, те да су се стекли услови за њену јавну одбрану, чланови Комисије имају част да Наставно–научном већу Филозофског факултета у Београду предложи да се докторанду МА Данијелу Радовићу одобри усмена одбрана докторске дисертације *Јован Ристић: биографија државника*. Том приликом чланови Комисије ће кандидату саопштити мање примедбе и сугестије, у циљу евентуалног побољшања садржаја дисертације.

У Београду,
09. 10. 2020.

Чланови Комисије:

Др Сузана Рајић, редовни професор
Филозофски факултет, Универзитет у Београду
(ментор кандидата и писац извештаја)

Др Радош Љушић, редовни професор
Филозофски факултет, Универзитет у Београду

Др Јасмина Милановић, виши научни сарадник
Институт за савремену историју